

fahs

FAHS * NUMMER 1 * FEBRUAR 1991

fra Redaktionen:

Den gamle "redacteur" - alias Kenno Pedersen - har overdraget udgivelsen af FAHS-bladet til Eva Deichmann, Lars Bjørn Madsen og undertegnede, hvilket er blevet godkendt på det sidste bestyrelsesmøde.

Redaktionen bestræber sig på, at udgive 4 numre årligt á 12-16 sider. For at det skal kunne lykkes, er vi afhængige af, at vore medlemmer og de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver bistår os med materiale - og det, hvadenten det drejer sig om artikler, oplysninger om kommende udstillinger, anmeldelser eller omtale af publikationer. Redaktionen vil meget gerne gøre FAHS til et talerør for det samlede lokalhistoriske arbejde i Frederiksborg Amt.

venlig hilsen
Poul Korse

fahs

REDAKTION:

Poul Korse
(ansvarshavende)

Lars Bjørn Madsen

Eva Deichmann

Tryk: A-Print,
Helsingør

Lay-out:
Helsingør Bymuseum

FAHS er et medlemsblad for FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND og udkommer 4 gange årligt. Artikler til bladet sendes til FAHS, sekretariatet, Stjernegade 6, 3000 Helsingør.

FAHS * NUMMER 1 * FEBRUAR 1991

Brønsholm Fattiganstalt

LIDT OM MAD & DRIKKE ^o OMKR. 1895

I A.H.Brandts: Brønsholmsdals Historie (1965) er dette emne ikke behandlet i detaljer. Det var således, at den i 1865 grundlagte arbejdsanstalt i begyndelsen af 1890'erne gradvist omdannedes til en fattiganstalt, idet bøller og voldelige personer overførtes til Frederiksborg og de ånds- og sindssvage til anstalten i Tikøb, og det medførte, at der blev lidt roligere forhold. 1893 havde man bortforpagtet landbrugsjorden og havde nu kun en køkkenhave til anstaltens brug.

Man kan af anstaltens kopibog (1894-1912) bl.a. se hvad der høstede i denne have i 1895:

Kartofler 83 Skp, Sellerie 3 Skp, Peberrod 12 Pd, Rødbeder 1 Skp, Grønne Ærter 5 Skp, Brune Bønner 30 Pd, Porrer 500 Stk, Grønkaal 1500 Pd, Hvidkaal 150 Stk, Rødkaal 30 Stk, Spidskaal 30 Stk, Blomkaal 40 Stk, Kommen 127 Pd, Ribs 150 Pd, Stikkelsbær 30 Pd, Jordbær 50 Pd, Hindbær 50 Pd, Æbler 1½ Td, Løg 2 Skp, Gullerødder ½ Td og Kaalrabi ½ Td.

Det tilkom inspektøren at opstille et budget over det forventede forbrug af de

vigtigste madvarer, og derefter indkaldtes til licitation over tilbud. 1895 forventedes følgende indkøbt: Svinefedt 200 Pd, Margarine 300 Pd, Smør 130 Pd, Oksekød 1000 Pd, Rugbrød 5000 Pd, Sigtebrød 4000 Pd, Byggryn 1800 Pd, Øl 30 Td, Sød Mælk 1500 Pd, Sk. Mælk 12000 Pd, Sild 2 Td, Salt 2½ Td, Kogearter 2 Td, Klipfisk 350 Pd, Sirup 400 Pd, Brændevin 2 Td, Gr. Sæbe 2½ Td, amr. Soda 300 Pd og 150 Pot. Petroleum.

I denne liste savnes flæsk, det fik man fra eget svinehold, og slagtede ca. hver anden måned i 1895 1581 Pd.

Alt det omtalte benyttedes derpå i følgende spiseplan: Morgen Kl. 6, 6½, 7 efter Aarstid The og Smørrebrød eller varmt sødet Øl, Mælk, Brød. Kl. 8 Fedte- el. Smørrebrød, Snaps, Øl, de arb. Kvinder Kaffe. Middag Kl. 12 se Skema. Kl. 1½ arb. Kvinder Kaffe. Efterm. Kl. 4 Fedte- el. Smørrebrød, Snaps, Øl. Kl. 6 The og Smørrebrød eller nykogt Vandgrød med Mælk til. Der koges ugentlig Havresuppe med Sukker og Saft til de som ønske el. behøve det.

Middag. Søndag Kødsuppe efter

Aarstid med Gryn el. forsk. Kaal, Porre, Seleri, Gulle-rod og Kartoffler i Suppen. Oksekød og Brød. Mandag Sødgrød m Byggryn kogt i Mælk, Mælk til, Spegesild, Brød. Tirsdag Gule Ærter med Porrer, Kaalrabi, Løg, Kartoffler, Timian i, Flæsk, Brød. Onsdag Vælling, Klipfisk, Sennepsauce, Kartoffler, Brød. Torsdag Vandgrød, Lobescoves, Brød. Fredag Grønkaal el. Sulevælling efter Aarstid m Kartoffler, Flæsk, Brød. Lørdag Øllebrød, Spegesild, Kartoffler, Brød. Naar Leilighed gives, gives fersk Sild.

Med drikkevarer og vægten af kød findes følgende regnskab: Øl $\frac{1}{2}$ Pot Morgen, Frokost og Vesperkost. Mælk, $\frac{1}{2}$ Pot Morgen og Aften, $\frac{1}{2}$ Pot til Grøden. Snaps, $\frac{1}{2}$ Pot Frokost og $\frac{1}{2}$ Pot til Vesperkost. Kød $\frac{1}{2}$ Pd Søndag og Torsdag, Flæsk $\frac{1}{3}$ Pd Tirsdag og Fredag, Klipfisk $\frac{1}{3}$ Pd Onsdag.

Blandt licitationstilbud i 1895 kan nævnes nogle stykker: 18.Dec. Hr Brygger Christensen Usserød. Deres Bud paa Øl a 3 Kr 90 Øre pr Td blev antaget ved Licitationen i Gaar.

Hr Møller Madelung Nive Mølle. Deres Bud paa Rug og Sigtebrød a 4 Kr pr 100 Pd

og paa Smør a 92 Øre pr Pd blev antaget. De bedes venligst opgive mig hvilke Dage og paa hvilken Tid af Dagen De bager for at jeg derefter kan rekvirere Brødet, da det jo spiller en stor Rolle for de herværende Mennesker - alle gamle, at Brødet er saa friskt som muligt.

Begge breve underskrevet: Ærbødigst Aug.Jensen Inspektør.

Det hele har været meget ensformigt med maden, så til afslutning kan nævnes, at der var enkelte lyspunkter:

1896 26 April. Hr Controllør August Dbm.

Herved tillader jeg mig at forespørge om der maa finde Extrabespisning (f Ex Kalvesteg og Sød Suppe eller Risgrød, samt Kaffe og Boller) af Lemmerne Sted, i Lighed med hvad der før har fundet Sted ved festlige Leiligheder i Kongehuset, paa Prindsesse Louises forestaaende Bryllupsdag

Med Høiagtelse Ærbødigst
Aug. Jensen.

Mogens Wellendorf, Bakkedal 4
2980 Kokkedal.

LOKALBIBLIOGRAFIEN FOR FREDERIKSBORG AMT

Eva Deichmann.

Ordet LOKALBIBLIOGRAFI er ikke en spiritusprøve, men derimod titlen på den bog, man bruger, når man ønsker en oversigt over, hvad der er skrevet om lokaliteter og begivenheder i Frederiksborg Amt.

I 1985 udkom bogen "Dansk lokalbibliografi. Frederiksborg Amt". Bogen er udgivet på Bibliotekscentralens Forlag og koster 810 kr.. Det er selvfølgelig en sum penge, men ikke for mange, når man tager i betragtning, at en lokalbibliografi er at sammenligne med et stykke værktøj, som kan bruges igen og igen. I lokalbibliografien er registreret bøger, dele af bøger, tidsskriftsartikler og småskrifter, som alle indeholder oplysninger om et sted, en institution eller person i Frederiksborg Amt.

Vil man f.eks. have et overblik over, hvad der er skrevet om Frederiksborg Slot, og måske specielt om branden i 1859, kan man få det ved hjælp af lokalbibliografien.

Er man interesseret i personalhistorie, kan man slå personer op. Det skal dog bemærkes, at der kun er registreret bøger og artikler om en person, hvis bogen eller artiklen handler om den pågældende persons tilhørsforhold til en lokalitet eller begivenhed her i amtet. Det er altså muligt, ved hjælp af lokalbibliografien at finde ud af, hvad der er skrevet om H.C. Andersen og hans skoletid i Helsingør, men ikke hvad der i øv-

rigt er skrevet om H.C. Andersen.

Lokalbibliografien findes på alle biblioteker i amtet, samt på de fleste museer og arkiver.

Lokalbibliografien indeholder henvisninger til litteratur trykt til og med 1980. Bøger og artikler trykt efter 1980 bliver registreret på en database på Centralbiblioteket i Helsingør. Det skal understreges, at en artikel trykt i 1981

sagtens kan handle om en begivenhed i f.eks. 1800-tallet.

Hvert enkelt bibliotek i amtet får 2 gange om året en udskrift fra databasen, med henvisninger til de bøger og artikler, som handler om et sted, en begivenhed eller en person, netop i deres kommune. Desuden får alle biblioteker i amtet en kopi af en udskrift, med henvisning til titler, som handler generelt om Nordsjælland, eller er udgivet af Frederiksborg Amtskommune. Derudover er alle, både biblioteker og privatpersoner, selvfølgelig velkomne til at henvende sig telefonisk, (tlf. 49 217300) eller personligt på Centralbiblioteket for at få foretaget en søgning i databasen. Den indeholder på nuværende tidspunkt ca. 3900 henvisninger, og med den trykte lokalbiografi's godt 9000 henvisninger er vi oppe på en anseelig mængde henvisninger til bøger, artikler og småskrifter,

som udelukkende handler om et eller andet her i amtet.

Hidtil har arbejdet været finansieret af Frederiksborg Amtskommune via et særligt tilskud til Centralbiblioteket i Helsingør. Desværre er dette tilskud faldet væk i 1991, hvorfor Centralbiblioteket har måttet indgå betalingsoverenskomster med de enkelte kommunebiblioteker, for fortsat at have råd til at udarbejde en lokalbibliografi. Lykkeligvis har næsten alle amtets biblioteker indgået en overenskomst, således at arbejdet med lokalbibliografien kan fortsætte, næsten uændret. Kommuner, som ikke har indgået en overenskomst, kan heller ikke få registreret bøger og artikler om deres område i det kommende år. Forhåbentlig vil Frederiksborg Amtskommune på et senere tidspunkt igen financiere lokalbibliografien, således at litteratur om/fra hele amtet bliver registreret.

Da Gurre Sø skulde levere Vandkraft til Kronborg Geværfabrik.

Helsingørshistorikeren Laurits Pedersen, der blandt meget andet har bidraget med det store værk "Helsingør i Sundtoldstiden", havde i 1930'erne planer om at udgive "en Aarbog for Helsingørs Historie", en plan, der aldrig blev realiseret. I Laurits Pedersens omfattende arkiv på Helsingør Kommunes Museer findes imidlertid en pakke med diverse materiale til denne årbog, bl.a. et par artikler, som i sagens natur aldrig blev publiceret.

En af disse er nedenstående bidrag fra konsulent i kalk- og teglværksindustrien Alfred Olsen, som var meget historisk interesseret. I 1934 var han således i Helsingør for at besøge Laurits Pedersen og for sammen med ham at tage på udflugt i Helsingørs omegn og se på spor af teglværksindustri. Men også

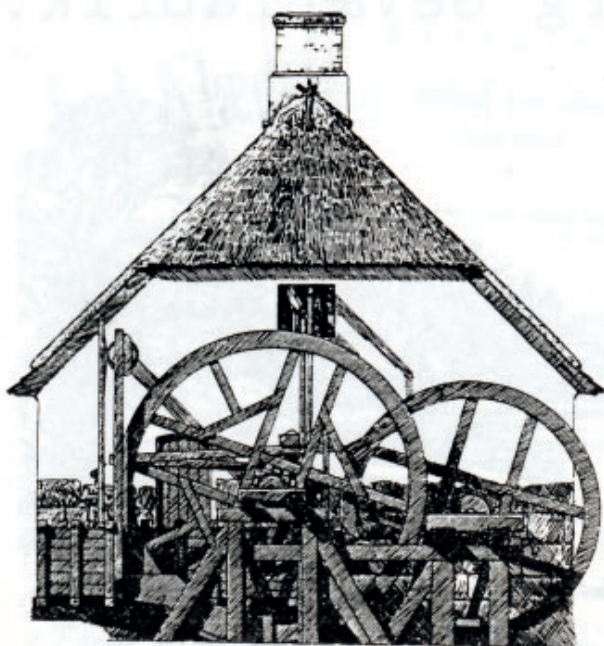
den tidlige industri interesserede ham, specielt vandkraften, og i denne forbindelse leverede han den lille artikel til Laurits Pedersen, som gengives i det følgende. Alfred Olsen var en flittig bidragsyder til teglindustriens tidsskrift, hvor han især skrev om den tidlige teglværksindustri.

L.B.M.

Da Gurre Sø skulde levere Vandkraft til Kronborg Geværfabrik.

Naar man færdes i Skovene Nordvest for Helsingør, Teglstrup Hegn og Hammermølleskoven, vil man forbløffes over de mange idyllisk beliggende Skovsøer og s.k. Damme, man finder i den saa overdaadigt skønt udrustede Skovnatur. De færreste aner næp-

pe, at kun en Del af denne Idyl skyldes en naturlig Udvikling

Den gamle Hammermølle i Hellebæk

af Landskabet gennem Tiderne, siden Istiden tog Slut. Klare og Sorte Sø i Teglstrup Hegn, samt Bøgeholm Sø ved Hammermølleleskovens vestlige Udkant er skabt af Efteristiden, medens alle de øvrige Vandsamlinger-Damme er opstaaet ved Menneskets Hjælp i den nyere Tid.

Da Kong Frederik den Femte, omkring 1765, oprettede Kronborg Geværfabrik paa Hellebæk, eller som det dengang hed "Hammermøllen", skulde der jo bruges en Del Drivkraft til Geværfabrikens forskellige Værksteder. Antagelig med Mølleaaens Virksomheder, Strandmøllen, Raadvad, Ørholm, Brede m.fl., som Forbillede, inddæmmede man passende dybtliggende Dele af Terrainet omkring Hellebæk saaledes, at Nedbøren kunde opsamles i disse delvis naturligt dannede Vandbeholdere, eller som de senere kaldtes, - Damme. Alle disse Damme stod og staar den Dag i Dag i Forbindelse med

hinanden ved Hjælp af store Grøfter og Kanaler. Ved Hjælp af s.k. Stigbord, anbragte paa passende steder i de byggede Dæmninger, var man i Stand til at kunde regulere Vandtilførslen fra de enkelte Damme efterhaanden som Geværfabriken paa Hellebæk havde Brug for Vandkraften.

Til dette System af Damme sluttede sig Vandbeholdningerne i Klare, Sorte og Bøgeholm Sø. Alle disse Søer og Damme opsamlede saaledes Nedbøren, der vilde falde over Terrainet omkring Teglstrup Hegn (Nord for Esrumvejen) og Hammermølleleskoven, til Brug for Kronborg Geværfabriks Drift.

Denne Vandmængde syntes dog ikke at have været tilstrækkelig for Driften, idet Grev Schimmelmann, som nok var Hovedmanden for Geværfabrikens Ledelse, i 1782 lod Landmaaler Stockfleth, Kornerupgaard, undersøge om det kunne lade sig gennemføre at lede Vandet fra Gurre Sø ned til Geværfabriken paa Hellebæk. Hvad dette Projekt har gaaet ud paa, fremgaar af et Brev til Grev Schimmelmanns Kontor fra Landmaaler Stockfleth, hvori denne bl.a. skriver følgende: "Udført Opmaaling og Nivellement af Egnen fra Gurre Sø til Dæmningerne ved "Langemose" (Teglstrup Hegn ved Esrumvejen) og "Skinder Sø" (Skibstrup Overdrev) for eventuel Afledning af Vandet fra Gurre Sø til Dammene, som hører til Cronburger Gevehr Fabrique, saavel som de øvre Dammes Beliggenhed fra Bogholm over Steensvad, Skidenmose, Klare og Sorte Sø. Dette for at bestemme, hvorvidt der vil kunne etableres et tilstrækkeligt stort Reservoir mellem Bogholm over Steensvad med Tilslutning fra de omliggende Moser." (Schimmelmann.ske Papirer - Rigsarkivet). Hvis dette Projekt var blevet gennemført, vilde der have været Tale om et meget betydeligt Kanalarbejde, idet Afstanden

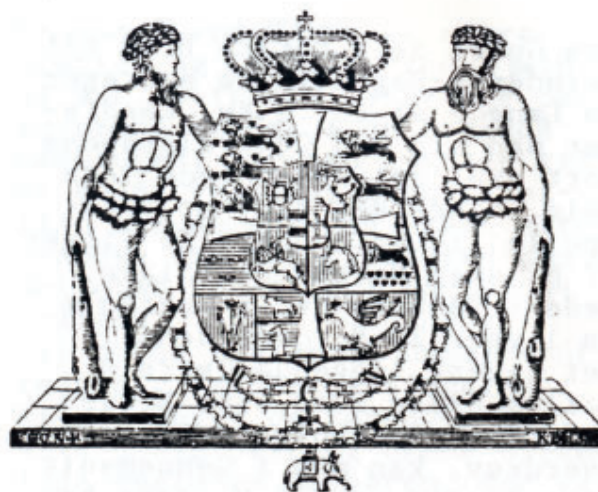

fra Gurre Sø's nordre Bred til Skindersø-Bøgeholm Sø andrager en Længde af ca. 4 Km. Raadfører man sig med Generalstabens Kort over det omhandlede Terrain, viser det sig, at Vandspejlet i Dag i Gurre Sø ligger 27 M. over Havets Overflade, medens Vandspejlet i Bøgeholm Sø ligger 25 M. over denne. Det lavest liggende Terrain mellem disse Søer over Horserød Hegn, Borsholm og Skibstrup Overdrev, kan man i Gennemsnit sige ligger ca. 35 M. over havets Overflade. Hvis Vandspejlet blot tænkes sænket 1 M. i Gurre Sø, vil det sige, at den paatænkte Kanal maatte have en Minimumsdybde paa $35 + 26$ M. = ca. 9 M., og derfor antagelig

have en Tværprofil, der i Gennemsnit maatte være ca. 10 M². Den samlede Jordmasse vil saaledes skønsomt beregnet blive ca. 4000 M. x ca. 10 M² = ca. 40.000 M³ Jord, som skulde opgraves og fjernes, hvilket atter vil betyde det samme som Anvendelse af ca. 40.000 Dagværk. Hertil kommer Indkøb af Jordarealet, hvor Kanalen skulde gaa, samt mange andre Udgifter. Det er derfor ikke til at undres over, at dette Projekt blev skrinlagt, og forhaabentlig for evig Tid, thi det vilde være en utilgivelig Synd, hvis Gurre Sø's Vandspejl blev sænket, og dermed Søens Idyl ødelagt.

KRONEN PÅ VÆRKET

Den opmærksomme læser vil have bemærket, at bladet nu for tredig gang har skiftet forsidents krone ud. Sidste år blev redaktionen fra højeste myndighed i al stilfærdighed gjort opmærksom på, at man bestemt ikke havde tilladelse til at benytte den lukkede kongekrone på forsiden. Den måtte kun benyttes af statslige institutioner, kongelige hofleverandører og få andre udvalgte. Frederiksborg Amts historiske Samfund havde ellers uden problemer benyttet denne krone på forsiden af årbogen siden 1952 og op til omkring 1970, hvor årbogen fik illustreret forsiden. Der var imidlertid ikke an-

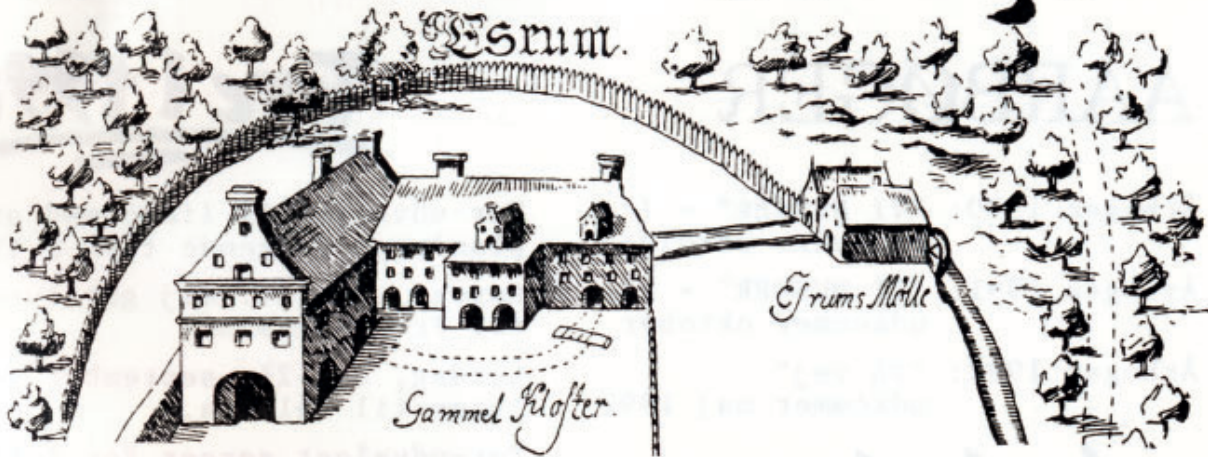
det at gøre, end at udskifte den lukkede kongekrone med den åbne, som i sin tid var såre almindeligt benyttet blandt den adelige del af befolkningen. Dog skal det bemærkes, at selveste Christian den Fjerde bar en åben krone. Det var først i enevældens tid, at kronen lukkedes foroven og forsynedes med rigsåblet i samlingspunktet, og fra da af var denne type krone forbeholdt kongen. Den åbne krone, der fra dette nummer af FAHS benyttes på forsiden, er en forenklet tegning af Christian den Fjerdes krone fra 1596, som vi forhåbentlig får lov at benytte for fremtiden.

De to første kroner, som blev benyttet på FAHS-bladets forsiden.

L.B.M.

Esrom-Kloster

Sagføreren og kobberstikkeren Søren Henrik Petersen er mester for det stemningsfulde motiv til forsiden, der forestiller Esrom Kloster. Stikket er lavet til bogen "Dansk Atlas", som udkom i årene 1831-35 og bestod af en række kobberstukne prospekter ledsaget af en tekst, skrevet af teologen P. W. Becker. S. H. Petersen blev født i København i 1787 og blev jurist 1805, hvorefter han nedsatte sig som sagfører i Fredensborg. Hans yndede beskæftigelse var imidlertid at tegne, male og stikke i kobber, og han satsede meget på at dygtiggøre sig indenfor dette felt. Efter at have frekventeret akademiet og her fået råd og vejledning, blev det kobberstikkunst, som blev hans område, og han nåede i sit 73 år lange liv at udføre ganske mange glimrende arbejder.

S. H. Petersens stik af Esrom Kloster er måske nok lidt stift, især er han ingen mester udi arkitekturen, men den landskabelige skønhed har han til gengæld forstået at skildre ganske godt.

Af det før så mægtige cistercienserkloster i Esrom, eksisterer nu kun den østlige forlængelse af den sydlige hovedfløj i det store klosterkompleks, og det

er den bygning, som S. H. Petersen her har tegnet fra syd-siden godt gemt bag træernes fyldige kroner og med den hyggelige kålhave i forgrunden. Bygningen er endda ikke så gammel som klosteret, der allerede i midten af 1100-årene blev anlagt som benediktinerkloster af ærkebiskop Eskild, og få år senere blev ændret til cistercienserkloster, for snart at blive det betydeligste kloster i nord. Den tilbageværende bygning er næppe ældre end midten af 1400-årene, og den østlige del er opført omkring et århundrede senere, måske som erstatning for at man rev klosterets kirke og øvrige bygninger ned allerede omkring 1560, da reformationen satte en stopper for klosterets magt og betydning. Klosteret fortsatte som kongelig jagtgård indtil 1610, da det blev stutrigård og dermed blev det første centrum for den hesteavl, der skabte den så kendte Frederiksborg-hest. Da stutriet flyttede til Frederiksborg omkr. 1717, blev klosteret en tid domicil for militærets rytteri, hvilket var den sidste betydelige rolle, det gamle kloster kom til at spille.

Lars Bjørn Madsen

Frederiksborg Amts Historiske Samfund

FORENINGSMEDDELELSER

AARBØGER

Årbogen 1990: "VI HUSKER" - I
er snart udsolgt

Årbogen 1991: "VI HUSKER" - II
udkommer oktober

Årbogen 1992: "På vej"
udkommer maj 1992

udsalget:

I sidste nummer af FAHS udbød vi resterende eksemplarer af Samfundets årbøger til endda særdeles nedsatte priser. Medlemmernes reaktion blev aldeles overvældende. Til dato er der således solgt for over kr. 16.000,-.

Der er dog stadig mange årbøger tilbage - med et væld af spændende og interessante lokalhistoriske artikler.

Så har du ikke allerede afgivet din bestilling, kan det nås endnu ved henvendelse til sekretariatet (se side 2).

Ture i 1991:

Tur-udvalget er ifærd med at planlægge følgende ture i 1991:

Lørdag, den 25. maj går turen til Frederikssund.

Lørdag, den 21. september går turen til Halsnæs.

Tur-udvalget sørger for lokale, kyndige guider til at vise og fortælle om seværdighederne.

Forårsturen vil blive nærmere beskrevet i næste nummer af FAHS.

Om efterårsturen kan der læses mere i FAHS nr. 3 - 1991.

Materialefrist:

Bidrag til næste nummer af FAHS må være redaktionen i hænde senest den 2. april.

For FAHS nummer 3 og 4 - 1991 er fristen henholdsvis, den 15. juli og, den 1. november.

Redaktionen ser frem til mange spændende indlæg.